

7. Манюк Л. В. Структура й зміст електронного дистанційного курсу з англійської мови для студентів-медиків / Л. В. Манюк // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності: зб. наук. пр. – 2013. – № 7. – С. 275-280.
8. Николина В. В. Социокультурная практика как вектор развития современного образовательного пространства / В. В. Николина // Научный диалог. – 2017. – № 2. – С. 269-280.
9. Сивоконь Е. Е. Подготовка преподавателей к использованию информационно-образовательной среды в профессиональной деятельности / Е. Е. Сивоконь // Вестник Российского университета дружбы народов. – Серия : Информатизация образования. – 2014. – № 1. – С. 127-131.

References

1. Gurevy`ch R. S. Informacijno-osvitnij portal u pidgotovci majbutnix uchy`teliv: [monografiya] / R. S. Gurevy`ch, G. B. Gordijchuk, M. Yu. Kademiya ta in. ; za red.. doktora pedagogichny`x nauk, profesora, dijsnogo chlena NAPN Ukrayiny` Gurevy`cha R. S. – Vinny`cya : Nilan-LTD, 2017. – 416 s.
2. Gurevy`ch R. S. Pidgotovka majbutnix uchy`teliv v osvitn`o-informacijnomu seredovy`shhi zakladiv vy`shhoyi osvity` zasobamy` informacijno-komunikacijny`x tehnologij : [monografiya] / R. S. Gurevy`ch, M. Yu. Kademiya, V. M. Bojchuk; za red. akademika NAPN Ukrayiny` R. S. Gurevy`cha. – Vinny`cya : TOV Firma «Planer», 2019. – 564 s.
3. Gurzhij A. M. Informacijno-komunikacijni tehnologiji u profesijno-texnichnij osviti : [monografiya] / A. M. Gurzhij, R. S. Gurevy`ch, M. Yu. Kademiya ta in. ; za red. akademika NAPN Ukrayiny` Gurzhiya A. M. U 2 chasty`nax. – Chasty`na 1. – Vinny`cya : Nilan-LTD, 2016. – 412 s.
4. Gurzhij A. M. Informacijno-komunikacijni tehnologiji u profesijno-texnichnij osviti: [monografiya] / A. M. Gurzhij, R. S. Gurevy`ch, M. Yu. Kademiya ta in.; za red. akademika NAPN Ukrayiny` Gurzhiya A. M. U 2 chasty`nax. – Chasty`na 2. – Vinny`cya : Nilan-LTD, 2016. – 376 s.
5. Gurzhij A. M. Mul`ty`medijni tehnologiji ta zasoby` navchannya : navchal`ny`j posibny`k / A. M. Gurzhij, R. S. Gurevy`ch, L. L. Konoshevs`ky`j, O. L. Konoshevs`ky`j; za red. akademika NAPN Ukrayiny` Gurzhiya A. M. – Vinny`cya : Nilan-LTD, 2017. – 556 s.
6. Zimenkovs`ky`j B. S. Polozhennya pro organizaciju osvitn`ogo procesu u L`vivs`komu nacional`nomu medy`chnomu universy`teti imeni Dany`la Galy`cz`kogo / B. S. Zimenkovs`ky`j, M. R. Gzhegocz`ky`j, I. I. Solony`nko. – L`viv : LNMU im. D. Galy`cz`kogo, 2015. – 90 s.
7. Manyuk L. V. Struktura j zmist elektronogo dy`stancijnogo kursu z anglis`koyi movy` dlya studentiv-medy`kiv / L. V. Manyuk // Visny`k L`vivs`kogo derzhavnogo universy`tetu bezpeky` zhy`ttyediyal`nosti: zb. nauk. pr. – 2013. – # 7. – S. 275-280.
8. Nikolina V. V. Sociokulturnaya praktika kak vektor razvitiya sovremennogo obrazovatel'nogo prostranstva / V. V. Nikolina // Nauchnyj dialog. – 2017. – № 2. – S. 269-280.
9. Sivokon E. E. Podgotovka prepodavatelej k ispolzovaniyu informacionno-obrazovatel'noj sredy v professional'noj deyatel'nosti / E. E. Sivokon // Vestnik Rossijskogo universiteta družby narodov. – Seriya : Informatizaciya obrazovaniya. – 2014. – № 1. – S. 127-131.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2020 р.

УДК 37.015.3:159.95

DOI 10.31652/2415-7872-2020-62-36-42

МОНІТОРИНГ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УКРАЇНІ

М. М. Починкова

Статтю присвячено актуальній проблемі сьогодення – розвитку критичного мислення. Автором здійснено моніторинг навчально-методичного забезпечення з означеної проблеми в Україні; проаналізовано зміст і структуру освітньої платформи „Критичне мислення”; дистанційних курсів, зокрема представлені на платформі „Прометеус”, „Освітні інструменти критичного мислення”, „Критичне мислення для освітян”, „Наука повсякденного мислення”; курс „Вступ до критичного мислення” Відкритого університету Майдану на платформі VUMonline, автором якого є О. Крачинський. Моніторинг українських сайтів із проблеми розвитку критичного мислення засвідчив, що значна кількість створена з метою підвищення кваліфікації учителів шкіл. Розглянуто також зміст і структуру наукових навчально-методичних посібників з проблеми розвитку критичного мислення: „Як опанувати технологію формування критичного мислення”, „Спільна історія діалог культур”, „Критичне мислення як інструмент проведення правоосвітніх заходів у загальноосвітніх навчальних закладах. Рідер для учителів – учасників тренінгу”, „Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії)”, „Критичне мислення”, „Критичне мислення: освіта, творчість, цінності”, „Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі”, „Критичне мислення як вид розумової діяльності”, „Розвиток критичного мислення молодших школярів в

умовах Нової української школи”, „Навчаємо мислити критично”, навчальний посібник для учнів 10 (11) класів „Основи критичного мислення”, „Критическое мышление для всех”, „Електронний збірник теоретичних та практичних матеріалів для формування критичного мислення учнівства”. Здійснено огляд робочих програм університетів, присвячених формуванню критичного мислення студентства.

Ключові слова: критичне мислення, українські сайти, курси дистанційного навчання, розвиток критичного мислення, навчально-методичне забезпечення, майбутні учителі початкових класів.

MONITORING OF LEARNING AND TEACHING SUPPORT MATERIALS ON THE ISSUE OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN UKRAINE

M. Pochynkova

The article is devoted to actual issue of present time – development of critical thinking. The author carried out monitoring of learning and teaching support materials on the marked issue in Ukraine; it is analyzed content and structure of educational platform "Critical thinking"; distance courses, in particular the ones presented on the platform of "Prometheus", "educational instruments of critical thinking", "Critical thinking for teachers", "Science of everyday thinking"; the course "Introduction to critical thinking" of Open University of Maidan on the platform of BYMonline, whose author is O. Krachynskyi. Monitoring of Ukrainian web-sites on the issue of critical thinking development testified, that a lot of sites are created with the aim of upgrade qualifications of school teachers. It is also considered content and structure of scientific study guides on the issue of critical thinking development: "How to capture technology of critical thinking forming", "Common history. Dialogue of cultures", "Critical thinking as an instrument of realization of right educational events in general educational establishments. Reader for teachers – participants of training", "Theory of critical thinking development (on the example of history study)", "Critical thinking", "Critical thinking: education, creative work, values", "Technology of critical thinking development in educational process", "Critical thinking as a type of mental action", "Development of critical thinking of junior schoolchildren in the conditions of New Ukrainian school", "We teach to think critically", study guide for pupils of 10 (11) form "Basis of critical thinking", "Critical thinking for everyone", "Electronic collection of theoretical and practical materials for critical thinking forming of students". It is carried out the review of academic course working programs of universities which are devoted to critical thinking forming of students. Monitoring of learning and teaching support materials on the issue of critical thinking development in Ukraine showed that this aspect is widely presented by researches in the sphere of school education and also by distance courses on open educational platforms also mainly for school teachers. Fundamental researches, educational and learning and teaching support materials or other editions that would expose introduction of conception of critical thinking into the system of higher school for today in Ukraine are almost absent.

Keywords: critical thinking, Ukrainian web-sites, courses of distance study, development of critical thinking, learning and teaching support materials, future teachers of primary school.

Проблема розвитку критичного мислення привертає все більше уваги науковців усього світу, зокрема й України, оскільки ця технологія покликана змінити ставлення людства до інформації, якого перенасичене наше сьогодення, з хаотичного та безвідповідального до (за визначенням М. Ліпмана) „умілого відповідального мислення, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження” [17]. Основне завдання розвитку такого мислення людини покладене на систему освіти.

Це підтверджують роботи вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячених різним аспектам упровадження концепції критичного в систему освіти: Дж. Браус, Д. Вуд, Дж. Дьюї, А. Кроуфорд, М. Ліпман, Д. Макністер, С. Метьюз, Р. Поул, В. Саулія, Д. Халперн; Т. Воропай, Л. Києнко-Романюк, Т. Ноєль-Цигульська, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло та ін.

Така увага до окресленої проблеми безперечно свідчить про її актуальність та важливість. З метою розробки системи формування розвитку критичного мислення майбутніх учителів початкової школи, уважаємо за необхідне здійснити моніторинг навчально-методичного забезпечення з означеного аспекту в Україні, чому й буде присвячена наша стаття.

Сьогодні одним із найдоступніших засобів отримання інформації, безумовно, є мережа інтернет, у якій сучасна людина шукає інформацію, здобуває освіту тощо. Розглянемо найпопулярніші сайти, присвячені критичному мисленню в Україні.

Так, у загальному доступі знаходиться освітня платформа „Критичне мислення” (<http://www.criticalthinking.expert>). На ній представлена інформація про платформу, „що таке критичне мислення?”, найближчі тренінги й як замовити тренінг, „банк уроків”, розділ „для самоосвіти”, „Новини / блог”, „Відгуки”, „Замовити книги”, „Рекомендації практиків”, „ЗМІ”.

На особливу увагу заслуговує платформа „Прометеус”, на якій представлено три курси „Освітні інструменти критичного мислення” (https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+CTFT102+2018_T3/info), „Критичне мислення для освітян” (https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+CTFT102+2018_T3/info), „Наука повсякденного мислення” (https://courses.prometheus.org.ua/courses/UQx/THINK101/2016_T2/about).

Курс „Освітні інструменти критичного мислення” побудований за модульним принципом і складається з трьох модулів: „Страдиварі” освітнього процесу – особистість освітянина”, „Один стимул – багато реакцій: розвиток особистості учня”, „Хореографія освіти: стандартизація чи персоналізація”. Автор курсу С. Терно у вступному слові зазначає: «Пропоную до вашої уваги яскраві теми: сектантство в педагогіці, мистецтво бачити сильні сторони різних педагогічних напрямків, побудова взаємин зі здобувачами освіти тощо! Спробуємо критично осмислити, чи не потрапляємо ми в тенета сектантських уявлень, коли нас намагаються переконати у єдино правильному шляху в освіті?... Спробуємо переглянути наші традиційні уявлення про побудову взаємовідносин зі здобувачами освіти» [7].

Курс „Критичне мислення для освітян”, у свою чергу, побудований за тижневим принципом. Перший тиждень присвячений переважно особистості вчителя й розкриває зокрема наступні теми: „Навіщо потрібне критичне мислення вчителям та учням?”, „Що потрібно для успішної діяльності: IQ, емоційний інтелект, мислення, розум, довіра?” „Наші цінності та емоційний інтелект або від чого залежить кінцевий пункт подорожі та задоволення у процесі?” та ін. У другому тижні автори розкривають цінності, які знаходяться в основі догматичного та критичного мислення, стратегії, процедури, базові техніки розвитку критичного мислення, вчать розуміти інформацію та читати критично. Третій тиждень презентує два типи сприйняття світу вчителем та його ефективності, особливості успішної школи, моделі навчання тощо. Четвертий тиждень – співвіднесення повсякденного, фахового та критичного мислення, навчання аналізу, синтезу та порівняння, уміння обирати інформацію. П’ятий тиждень представлено особливостями медіаосвіти, медіаграмотності, способи перевірки медіаповідомлення, розпізнавання фейку та створення медіаконтенту [3].

Курс „Наука повсякденного мислення” (https://courses.prometheus.org.ua/courses/UQx/THINK101/2016_T2/about) представлений на освітній платформі „Prometheus”. Автори пропонують розглянути курс за наступними темами: „Науковий метод і його застосування в повсякденному житті”, „Інструменти, які поліпшать ваше повсякденне мислення і допоможуть глибше зрозуміти упередження”, „Поради про те, як можна змінити погляди інших людей”, „Техніки для навчання і кращого запам’ятовування інформації”, „Як відрізнити факти від вигадки”. Викладачі курсу Дж. Танген (старший викладач у сфері пізнання Університету Квінсленда), М. Томпсон (постдокторант в Університеті Квінсленда), Е. Маккензі (продюсер курсу „Наука повсякденного мислення”). Курс розрахований на дванадцять тижнів. Матеріали платформи спрямовані на отримання знань про явища, що впливають на нашу здатність критично сприймати реальність – слухові та візуальні ілюзії, хибні спогади, забобони та переконання, упередження та схильності, давати оцінку різним твердженням, визначати вплив різних обставин на наше життя тощо.

Курс „Вступ до критичного мислення” (<https://vumonline.ua/course/critical-thinking/>) Відкритого університету Майдану на платформі VUMonline, автором якого є О. Карачинський, присвячений популяризації точного мислення. Курс складається з трьох розділів: „Закони логіки” (знайомство з фундаментом критичного мислення, який сприяє об’єктивній правильності розмірковування), „Швидке і повільне мислення” (чому ми здійснюємо нераціональні вчинки і як приймаємо неправильні рішення, використовуючи два види мислення – „Повільне” (усвідомлено що-небудь аналізуємо) і „Швидке” (неусвідомлений порив, автоматизм), „Логічні помилки й когнітивні викривлення” (про помилки, яких може неусвідомлено припускати людина і як через це викривляється її сприйняття світу).

Відзначимо, що переважно всі сучасні україномовні інтернет-ресурси, спрямовані на впровадження критичного мислення в середню ланку освіти.

Серед оприлюднених робочих програм університетів знаходимо робочу програму навчальної дисципліни „Основи критичного мислення” кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка, укладач Т. Бондар [9]. Мета цієї дисципліни «полягає у формуванні та вдосконаленні культури мислення студентів шляхом засвоєння ними основних знань логіки та вироблення навичок доказового, несуперечливого, критичного мислення в процесі застосування набутих знань у практичних ситуаціях» [9, с. 9]. Цілком погоджуємось з авторами програми, які наголошують на важливості розвитку інтелектуального потенціалу країни і зазначають: «реалізація завдань, що стоять перед сучасним українським суспільством у галузі освіти, неможлива без наявного інтелектуального потенціалу та належного кадрового забезпечення. Високий рівень освіченості і виховання фахівців освітньої галузі є запорукою не лише ефективної професійної діяльності, але і створення привабливого іміджу України, що сприятиме її інтеграції до світової спільноти. А це вимагає розвитку і поглиблення логічного компоненту освіти, адже логічна культура є ядром інтелектуальної культури фахівця» [9, с. 8].

Отже, аналіз вітчизняної педагогічної думки доводить, що концепція критичного мислення широко представлена дослідженнями в галузі шкільної освіти, а також дистанційними курсами на відкритих освітніх платформах також переважно для вчителів шкіл. Фундаментальні дослідження, навчальні та навчально-методичні посібники чи інші видання, які б розкривали впровадження концепції критичного мислення в систему навчання вищої школи на сьогодні в Україні майже відсутні.

Щодо представлення досвіду впровадження технології критичного мислення у процес навчання, то тут треба виокремити наступні роботи:

В. Макаренко, О. Туманцова «Як опанувати технологію формування критичного мислення» (2008 р.) – посібник містить теоретичні і практичні матеріали, методичні рекомендації щодо впровадження у навчальний процес технології формування та розвитку критичного мислення, призначений для директорів, заступників директорів шкіл, учителів-предметників, студентів педагогічних ЗВО. У посібнику представлено три розділи: «Розділ I. Теоретичний», «Розділ II. Дидактичний», «Розділ III. Практичний». У передмові автори зазначають, що «однією з технологій, яка допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення, яка використовується у вітчизняній педагогіці вже більше десяти років». Автори також зазначають, що посібник розкриває поняття критичного мислення й умови для його розвитку, розглянуто структуру та планування кожного з етапів уроку в технології формування та розвитку критичного мислення, представлені детальні описи специфічних прийомів та методів роботи, які можна використати на практиці, особливості організації педагогічної майстерні в школі [5, с. 7].

У книзі «Спільна історія. Діалог культур» «приділено увагу питанням пошуку ідентичностей в умовах полікультурного суспільства, збереження історико-культурної спадщини, трансформації символічного простору міста, впливу епох на свідомість людини через образи та звуки, ролі молоді у міжкультурному діалозі. Матеріали посібника можуть бути використані у викладанні навчальних курсів суспільно-гуманітарного циклу в старших класах ЗНЗ та перших курсах ЗВО» [12]. Цікавим для нашого дослідження є методична скарбничка, представлена наприкінці книги, у ній розкриті методи висловлення думок і вибору позицій; організації обговорень та дискусій; роботи з текстами; досліджень і реалізації проектів; проведення аналізу та рефлексії; аналізу, систематизації та планування; організації зворотного зв'язку – це методи розвитку КМ. У цій книзі наведено приклади використання методів розвитку критичного мислення на прикладі історії.

«Критичне мислення як інструмент проведення правоосвітніх заходів у загальноосвітніх навчальних закладах. Рідер для учителів – учасників тренінгу» автор С. О. Терно. «У рідері представлено методику розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання суспільствознавчих дисциплін. В основі постулат про те, що КМ є мисленням усвідомленим, самостійним, рефлексивним, цілеспрямованим, обґрунтованим, контрольованим, самоорганізованим. Найсуттєвішою рисою методики розвитку критичного мислення є залучення школярів до розв'язування проблемних задач шляхом використання проблемних методів та інтерактивних форм навчання, що передбачають науковий діалог та рефлексію пізнавальної діяльності» [13]. У рідері розглянуто вісім тем: «Світ критичного мислення: образ та мімікрія», «Кому важливо розвивати критичне мислення учнів?», «Природовідповідне навчання історії шляхом розвитку критичного мислення», «Освітня практика критичного мислення», «Критичне мислення – середньовічна відсталість?», «У чому секрет успіху пропаганди? Або усвідомленість – системотвірна властивість критичного мислення», «Роль критичного мислення у громадянському вихованні на уроках історії», «Критичне мислення: стратегії та процедури».

Також С. Терно є автором посібника для вчителя «Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії)» [14]. Автор пропонує модель критичного мислення, яка покладена в основу теорії розвитку критичного мислення. «Відповідно до системного підходу в спроектованій моделі відображені властивості, склад, функція та генезис критичного розмірковування. Сформульовано методичні рекомендації для вчителів з розвитку критичного мислення учнів. Запропонована система роботи сприятиме активізації пізнавальної діяльності школярів та забезпечить ефективну роботу вчителя з розвитку критичного мислення учнів» [14, с. 3].

На особливу увагу заслуговує навчальний посібник О. Тягла «Критичне мислення» [15]. Основна мета цієї книги – допомогти навчитися ефективно мислити і доносити свою позицію конкретному адресатові. Тому вона, по-перше, має міждисциплінарний характер, ґрунтуючись на дослідженнях у царині критичного і творчого мислення, композиції, логіки, риторики, герменевтики та епістемології. По-друге, вона переважно має характер практичного посібника, що обумовлює спрямованість не стільки на розширення знань, скільки на тренування раніше набутих чи формування нових стійких умінь успішно мислити й викладати думки. По-третє, її предметним полем обрано сучасний раціональний дискурс: це поле не обмежується наукою, природно передбачаючи й інші сфери, тією чи іншою мірою керовані раціональними критеріями, наприклад, освіту, менеджмент чи практичну юриспруденцію [15]. Книга складається з трьох розділів: «Критичне мислення (аналіз проблемного міркування, розуміння міркування, критика аргументованого міркування)», «Поняття про творче мислення (критика і творчість – два боки успішного розв'язання проблем, творче мислення у індивідуальному розв'язанні проблеми, творчість у колективному розв'язанні проблеми)», «Основи композиції (поширені жанри наукових праць, вибір теми дипломної роботи, деякі особливості національного дисертаційного процесу)» [15].

Суттєвим внеском в теорію критичного мислення на сучасному етапі, на наш погляд є монографія «Критичне мислення: освіта, творчість, цінності» за загальною редакцією В. Кременя [4]. В анотації до видання зазначено: «у монографії досліджено критичне мислення як дійовий фактор пізнання й практичного освоєння соціально-культурного і природного світу. Автори підкреслюють роль мислення у визначенні стратегій розвитку важливих сфер сучасного соціуму – науки, культури і освіти. Показано роль продуктивного мислення в реалізації креативного потенціалу людини у відповідях на виклики новітньої соціалізації. Окреслено шляхи подолання суперечностей розвитку сучасної особистості у вимірах цивілізаційного поступу сучасності» [4]. Книга містить шість розділів, присвячених різним аспектами мислення: «Феномен мислення в системі когнітивного аналізу», «Мислення і знання в інтелектуальних практиках сучасності», «Трансформації інноваційної освіти в інформаційному суспільстві», «Мислення як основна справа освіти», «Візуальне мислення в філософсько-освітніх контекстах сучасності», «Принципи педагогічного мислення в системі навчального процесу».

Навчально-методичний посібник для вчителів «Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі», автор В. Козира. У виданні розкрито суть технології критичного мислення. Він складається з двох розділів: «Психолого-педагогічні основи технології розвитку критичного мислення» (розглянуто поняття, мету і завдання технології розвитку критичного мислення, вплив критичного мислення на формування ключових компетентностей учителя та учня, необхідні дидактичні та організаційні умови роботи за технологією розвитку критичного мислення), «Моделювання уроків за технологією розвитку критичного мислення» (представлено особливості організації навчального процесу за технологією розвитку критичного мислення, структуру уроку розвитку критичного мислення, методи та стратегії технології розвитку критичного мислення, як планувати урок за технологією розвитку критичного мислення, конструктор уроків розвитку критичного мислення) [2].

Цитованим є посібник Л. Ямшикової «Критичне мислення як вид розумової діяльності» [16]. У посібнику розглянуто становлення поняття критичне мислення, його характеристики, концептуальні підходи до рівня розвитку критичного мислення, практику оцінювання його рівня.

На увагу заслуговує методичний посібник Н. Ларіонової «Розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах Нової української школи» [11]. У посібнику досліджуване поняття представлено як інноваційний психолого-педагогічний концепт: докладно розкрито феноменологію та методологічні основи розвитку критичного мислення молодших школярів; запропоновано методичні розробки уроків розвитку критичного мислення в початковій школі на засадах НУШ.

Цікавим для вчителів є посібник «Навчаємо мислити критично» О. Пометун та І. Сущенко [6]. У посібнику «стисло викладено основи теорії розвитку критичного мислення учнів, описано сукупність відповідних методів і методичних прийомів, що можуть використовуватися на уроках з різних предметів, подано приклади уроків з використанням цих методів» [6, с. 2]. Посібник стане принагідним учителям-практикам, студентам – майбутнім учителям та іншим, складається з шести розділів: «Що таке критичне мислення?» (коротко розкрито інформацію про те, чому людині необхідне критичне мислення, які види мисленнєвої діяльності не є критичним мисленням, якими є характеристики критично мислячої людини), «Особливості організації навчального процесу з використанням методів і прийомів критичного мислення» (представлено особливості навчального процесу, спрямованого на розвиток критичного мислення та окремі моменти, необхідні для організації на уроках розвитку критичного мислення), «Основні методи і прийоми розвитку критичного мислення» (наведено приклади та характеристики методів розвитку критичного мислення, розподілені за категоріями: методи роботи з різними видами текстів, наочні методи організації інформації, постановка запитань, навчальна дискусія, методи рефлексії), «Структура уроку з використанням методів критичного мислення», «Приклади використання методів і прийомів розвитку критичного мислення на різних етапах інтерактивного уроку історії», «Приклади уроків з різних предметів з використанням методів розвитку критичного мислення» (приклади уроків з української літератури, світової літератури, всесвітньої історії, математики, інформатики, біології, хімії, фізики та ін.).

Колектив авторів (О. Пометун, І. Сущенко, Л. Пилипчатина, І. Баранова) у 2016 р. уклали навчальний посібник для учнів 10 (11) класів «Основи критичного мислення» [8]. Посібник структуровано відповідно до однойменної програми курсу за вибором. «У ньому подані навчальні матеріали для проведення уроків з використанням інноваційних методів навчання» [8].

Колектив авторів презентують також самовчитель «Критическое мышление для всех» (2017 р.) [10] спрямований на формування у читачів навичок КМ. Докладно розкрито «способи вирішення проблем за допомогою продуктивних способів організації власних ідей і прийняття рішень з урахуванням особливостей характеру людини». Посібник, за словами авторів, можуть використовувати всі, хто бажає підвищити власну життєву успішність, а також може бути використаним у навчальному процесі будь-якого закладу освіти. Посібник складається з двадцяти тем, присвячених різним аспектам розвитку критичного

мислення, зокрема мотивації, оцінці проблеми та інформації, систематизації ідей, ролі емоцій у критичному мисленні, необхідності постановки запитань, аргументації тощо.

Освітній проект «На урок» розробив «Електронний збірник теоретичних та практичних матеріалів для формування критичного мислення учнівства» [1]. У збірнику розкрито теоретичні аспекти розвитку критичного мислення, практичні методи та прийоми для розвитку критичного мислення, серед яких «Барометр», «Сенкан», «Лицарі Круглого столу», «Думай, збирайся, ділись», «Дискусійне кафе», «Плакати думок», «Читацький театр», «Мозаїка», «ЗаХід», «Прогулянка галереєю», «Акваріум», РАФТ, «Кубик Блума», реверсивна мозкова атака, «Алфавітний мозковий штурм», «Кільця Венна», критичний аналіз зображень тощо.

Отже, аналіз вітчизняної педагогічної думки доводить, що науковці приділяють значну увагу проблемі розвитку критичного мислення. Вона широко представлена дослідженнями в галузі шкільної освіти, а також дистанційними курсами на відкритих освітніх платформах також переважно для вчителів шкіл. Фундаментальні дослідження, навчальні та навчально-методичні посібники чи інші видання, які б розкривали впровадження концепції критичного мислення в систему навчання вищої школи на сьогодні в Україні майже відсутні.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці системи роботи з формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи.

Література

1. Електронний збірник теоретичних та практичних матеріалів для формування критичного мислення учнівства. Освітній проект „На Урок”. 2018. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://naurok.com.ua/uploads/blog/conf/zbirka-krutuchne-muslennya.pdf>
2. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі : навч.-метод. посібник для вчителів. / В. М. Козира. – Тернопіль : ТОКІППО, 2017. – 60 с.
3. Критичне мислення для освітян. [Електронний ресурс] // Режим доступу : https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+CTFT101+2017_T3/course/
4. Критичне мислення: освіта, творчість, цінності : монографія / За заг. ред. В.Г. Кременя. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. – 20,0 друк. арк.
5. Макаренко В. М. Як опанувати технологію формування критичного мислення. / В. М. Макаренко, О. О. Туманцова. – Х. : Вид. група «Основа»: «Триада+», 2008. – 96 с.
6. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів / авт.-уклад. О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Д. : Ліра, 2016. – 144 с.
7. Освітні інструменти критичного мислення. [Електронний ресурс] // Режим доступу : https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+CTFT102+2018_T3/info
8. Основи критичного мислення : навч. посібн. Для учнів 10 (11) класів загальноосвіт. Навч. закл. / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатина, І. М. Сущенко, І. О. Баранова. – К. : Видавничий дім „Основа”, 2016. – 192 с.
9. Основи критичного мислення. Програма навчальної дисципліни. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015р. – 52 с.
10. Пометун Е. И. Критическое мышление для всех : самоучитель / Е. И. Пометун, И. М. Сущенко, Л. Н. Пилипчатина, И. А. Баранова. – К. : Педагогічна думка, 2017. – 192 с.
11. Розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах Нової української школи : метод. посібн. / автор-уклад. Н. Б. Ларіонова. – Х. : «Друкарня Мадрид», 2019. – 64 с.
12. Спільна історія. Діалог культур : навч. посібник. – Львів : ЗУКЦ, 2013. – 256 с.
13. Терно С. О. Критичне мислення як інструмент проведення правоосвітніх заходів у загальноосвітніх навчальних закладах : Рідер для учителів – учасників тренінгу. / С. О. Терно. – К. : Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2016. – 78 с.
14. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) : [посібник для вчителя]. / С. О. Терно. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. – 105 с.
15. Тягло О. В. Критичне мислення : навч. посібн. / О. В. Тягло– Х. : Вид. група «Основа» : «Триада +», 2008. – 192 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип 1(61)).
16. Ямщикова Л. Критичне мислення як вид розумової діяльності. / Л. Ямщикова. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://maidan.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Critical-Thinking.pdf>
17. Lipman M. (1988). Critical thinking: What can it be? / Matthew Lipman / Educational Leadership. (46)1, 1988. – P. 38–43.

References

1. Elektronny`j zbirny`k teorety`chny`x ta prakty`chny`x materialiv dlya formuvannya kry`ty`chnogo my`slennya uchnivstva. Osvitnij proekt „Na Urok”. 2018. [Elektronny`j resurs] // Rezhym dostupu : <https://naurok.com.ua/uploads/blog/conf/zbirka-krutuchne-muslennya.pdf>
2. Kozy`ra V. M. Tekhnologiya rozvy`tku kry`ty`chnogo my`slennya u navchal`nomu procesi : navch.-metod. posibny`k dlya vchy`teliv. / V. M. Kozy`ra. – Ternopil` : TOKIPPO, 2017. – 60 s.
3. Kry`ty`chne my`slennya dlya osvityan. [Elektronny`j resurs] // Rezhym dostupu : https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+CTFT101+2017_T3/course/

4. Kry`ty`chne my`slennya: osvita, tvorchist`, cinnosti : monografiya / Za zag. red. V.G. Kremenya. – K. : Instytut obdarovanoyi dy`ty`ny` NAPN Ukrainy, 2017. – 20,0 druk. ark.
5. Makarenko V. M. Yak opanuvaty` texnologiyu formuvannya kry`ty`chnogo my`slennya. / V. M. Makarenko, O. O. Tumanczova. – X. : Vy`d. grupa «Osnova»: «Triada+», 2008. – 96 s.
6. Navchayemo my`sly`ty` kry`ty`chno: posibny`k dlya vchy`teliv / avt.-uklad. O. I. Pometun, I. M. Sushhenko. – D. : Lira, 2016. – 144 s.
7. Osvitni instrumenty` kry`ty`chnogo my`slennya. [Elektronny`j resurs] // Rezhy`m dostupu : https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+CTFT102+2018_T3/info
8. Osnovy` kry`ty`chnogo my`slennya : navch. posibn. Dlya uchniv 10 (11) klasiv zagal`noosvit. Navch. zakl. / O. I. Pometun, L. M. Py`ly`pchaty`na, I. M. Sushhenko, I.O. Baranova. – K. : Vy`davny`chy`j dim „Osnova”, 2016. – 192 s.
9. Osnovy` kry`ty`chnogo my`slennya. Programa navchal`noyi dy`scy`pliny`. – K. : Ky`yivs`ky`j universy`tet imeni Bory`sa Grinchenka, 2015r. – 52 s.
10. Pometun E. I. Kriticheskoe myshlenie dlya vseh : samouchitel / E. I. Pometun, I. M. Sushenko, L. N. Pilipchatina, I. A. Baranova. – K. : Pedagogichna dumka, 2017. – 192 s.
11. Rozvy`tok kry`ty`chnogo my`slennya molodshy`x shkolyariv v umovax Novoyi ukrayins`koyi shkoly` : metod. posibn. / avtor-uklad. N. B. Larionova. – X. : «Drukarnya Madry`d», 2019. – 64 s.
12. Spil`na istoriya. Dialog kul`tur : navch. posibny`k. – L`viv : ZUKCz, 2013. – 256 s.
13. Terno S. O. Kry`ty`chne my`slennya yak instrument provedennya pravoosvitnix zahodiv u zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladax : Rider dlya uchy`teliv – uchasny`kiv treningu. / S. O. Terno. – K. : Koordynator proektiv OBSYe v Ukraini, 2016. – 78 s.
14. Terno S. O. Teoriya rozvy`tku kry`ty`chnogo my`slennya (na pry`kladi navchannya istoriyi) : [posibny`k dlya vchy`telya]. / S. O. Terno. – Zaporizhzhya : Zaporiz`ky`j nacional`ny`j universy`tet, 2011. – 105 s.
15. Tyaglo O. V. Kry`ty`chne my`slennya : navch. posibn. / O. V. Tyaglo– X. : Vy`d. grupa «Osnova» : «Try`ada +», 2008. – 192 s. – (B-ka zhurn. «Upravlinnya shkoloyu»; Vy`p 1(61)).
16. Yamshhy`kova L. Kry`ty`chne my`slennya yak vy`d rozumovoyi diyal`nosti. / L. Yamshhy`kova. [Elektronny`j resurs] // Rezhy`m dostupu : <https://maidan.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Critical-Thinking.pdf>
17. Lipman M. (1988). Critical thinking: What can it be? / Matthew Lipman / Educational Leadership. (46)1, 1988. – P. 38–43.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2020 р.

УДК 37.091.33:373.3:81'243

DOI 10.31652/2415-7872-2020-62-42-47

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

О. Є. Кравець

І. М. Свириденко

orcid.org/0000-0002-9186-4001

У статті розглянуто на основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури поняття соціальна компетенція, соціокультурна компетенція, соціолінгвістична компетенція, лінгвосоціокультурна компетентність. З'ясовано, що ЛСКК, як складова комунікативної компетентності, формується інтегровано у процесі оволодіння учнями мовної та мовленнєвої компетентностей, зокрема, цьому сприяє знання таких засобів спілкування: безеквівалентної, фонові лексики; лінгвістичних маркерів соціальних стосунків; фразеологізмів, прислів'їв та приказок; інтонації; паравербальних та невербальних засобів; соціолінгвістичних знань. Установлено, що успішність вивчення іноземної мови та формування ЛСКК засобами літературних творів значною мірою залежить від наступних принципів навчання: системності, доступності, науковості, послідовності, проблемності, взаємопов'язаного навчання мови і культури, наочності. Запропоновано алгоритм опрацювання лінгвосоціокультурного матеріалу, який має фазу антиципації ЛСК одиниць, рецептивну фазу формування ЛСК компонентів, рецептивно-репродуктивну фазу формування ЛСК компонентів та творчо-діяльну фазу формування ЛСК компонентів. Доведено, що методика формування ЛСКК засобами літературних творів є ефективною, оскільки рівень сформованості ЛСКК зріс в учнів початкових класів.

Ключові слова: лінгвокультурна компетентність, іноземна мова, літературні твори, початкова школа.